

NOGIRONLIGI BO'LGAN BOLALAR VA TALABALAR O'RTASIDA INKLUZIV TA'LIMNI SHAKLLANTIRISH

Yaqubova Nilufar Ulug`bek qizi

Samarqand Davlat Universiteti Kattaqo`rg`on filiali

Ijtimoiy ish yo`nalishi 3-bosqich talabasi.

yaqubovanilufar0607@gmail.com

Annotatsiya: Nogironligi bo'lgan bolalarni jamiyatdagi o'rnini topishga ko'maklashish va ularni huquqlarini himoya qilishda ijtimoiy siyosatni ahamiyati haqida so'z boradi. Va albatta, biz bu maqola orqali bola huquqlarini ham ma'lum bir ko'rinishlarini ko'rib chiqamiz

Kalit so'zlar: bolalar, nogironlar, maxsus ta'lim, umumiy ta'lim, inklyuziv ta'lim, ijtimoiy ajratish, maktab, nogironlar, integratsiyalashgan, jins, umumiy ta'lim muassasalari.

Аннотация: В ней говорится о важности социальной политики в помощи детям с ограниченными возможностями найти свое место в обществе и защите их прав. И, конечно же, в этой статье мы также рассмотрим некоторые аспекты прав детей.

Ключевые слова: дети, инвалиды, специальное образование, общее образование, инклюзивное образование, социальная сепарация, школа, инвалид, интегрированный, пол, общеобразовательные учреждения.

Abstract: It talks about the importance of social policy in helping children with disabilities find their place in society and protecting their rights. And of course, in this article we will also look at some aspects of children's rights.

Key words: children, disabled people, special education, general education, inclusive education, social separation, school, disabled person, integrated, gender, general education institutions.

O'zbekistonda turli xil darajadagi nogironligi bo'lgan bolalar inklyuziv (uyg'unlashgan) sharoitda sifatli ta'lim olishlari va keyinchalik munosib ish o'rinlari bilan ta'minlanishlari uchun qanday choralar ko'rilishi kerak. Imkoniyati cheklangan bolalarni tarbiyalash masalasi bugungi kunda eng dolzarb masalalardan biriga aylanib bormoqda. Hozirgi kunda Respublikamizda alohida yordamga muhtoj bolalarning rivojlanish darajasi, imkoniyatlari, xususiyatlari va qobiliyatlariga ko'ra maxsus yoki umumiy ta'lim tizimida ta'limni amalga oshirish maqsadida inklyuziv ta'lim tizimi amalga oshirilmoqda. Dunyo tajribasiga ko'ra nogironligi bo'lgan bolalarning maktabga to'liq qamrab olinish darajasi bugungi kungacha kam qamrovli hisoblanadi. "Inklyuziv "va" integrallashgan " terminlari ko'pincha bir xil ma'noda

ishlatiladi. Nogironligi bo'lgan bolalarni tarbiyalash masalasi bugungi kunning eng dolzarb muammolaridan biriga aylanib bormoqda. Nogironligi bo'lgan bolalar aqliy va jismoniy jihatdan atrodagilar bilan farq qilishiga qaramay, Nogironligi bo'lgan bolalar boshqa bolalar bilan teng ravishda insonning barcha huquq va erkinliklaridan to'liq hajmda foydalanadi. Nogironligi bo'lgan bolalarni har tomonlama va uyg'un rivojlantirish, ularning ijtimoiy faolligini, mehnatga bo'lgan qiziqishiga ko'maklashish, ta'limga, ilm-fanga, texnikaga, san'at va sportga jalb etish maqsadida nogironligi bo'lgan bolalar manfaatlarining ustunligi ularga nisbatan bajariladigan barcha harakatlarda ustuvor hisoblanadi. Nogironligi bo'lgan shaxslar barcha darajalardagi ta'lim tashkilotlarida ta'lim olish va o'z qobiliyatini yanada to'liqroq rivojlantirish uchun butun umri davomida ta'lim olish hamda jamiyat va davlat hayotida ishtirok etish huquqiga ega.¹

Davlat nogironligi bo'lgan shaxslarning inklyuziv ta'limini rivojlantirishni, ularning ta'lim olishi va kasbiy tayyorgarlikdan, qayta tayyorlashdan va malaka oshirishdan o'tishi uchun zarur shart-sharoitlar yaratilishini kafolatlaydi.

Ta'lim tashkilotlari davlat organlari bilan birgalikda nogironligi bo'lgan bolalarning maktabgacha, maktabdan tashqari va umumiy o'rta ta'lim olishini, shuningdek o'rta maxsus, professional, oliy va oliy o'quv yurtidan keyingi ta'limi olishini ta'minlaydi.

Agar nogironligi bo'lgan bolalarni ta'lim muassasalarida o'qitishning vaqtincha imkoni bo'lmasa, ta'lim sohasidagi davlat boshqaruvi organlari va ta'lim muassasalari nogironligi bo'lgan bolalarning sohaga oid shifokorlar tavsiyalari asosida hamda otanasining yoki boshqa qonuniy vakillarining roziligi bilan uyda o'qitilishini ta'minlaydi.

Nogironligi bo'lgan bolalarni uyda o'qitish O'zbekiston Respublikasining Davlat budjeti mablag'lari hisobidan amalga oshiriladi.²

Davlat nogironligi bo'lgan bolalarning bepul umumiy o'rta, maktabdan tashqari, o'rta maxsus va professional ta'lim olishini kafolatlaydi.³

- Davlat nogironligi bo'lgan shaxslarga, fuqarolarga bepul tibbiy yordam ko'rsatishning davlat kafolatlari dasturi doirasida malakali tibbiy yordam ko'rsatilishi bo'yicha choralar ko'radi;⁴

¹ Nogironligi bo'lgan shaxslar ishlari bo'yicha idoralararo kengash faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 23.12.2021 yildagi 769-son

² Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 15.10.2020 yildagi O'RQ-641-son

³ Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 15.10.2020 yildagi O'RQ-641-son

⁴ Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 15.10.2020 yildagi O'RQ-641-son

- Davlat nogironligi bo'lgan bolalarning bepul umumiy o'rta, maktabdan tashqari, o'rta maxsus va professional ta'lim olishini kafolatlaydi;⁵

- Nogironligi bo'lgan shaxslar uchun oliy ta'lim muassasalarida davlat granti asosida abituriyentlarni qabul qilish umumiy sonining 2 foizi miqdorida qo'shimcha qabul kvotasi ajratiladi;⁶

Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarni inklyuziv ta'lim joriy etiladi

Hujjat bilan quyidagilar tasdiqlandi:

- 2020-2025 yillarga xalq ta'limi tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi (keyingi o'rinlarda – Konsepsiya) va 2020-2021 yillarda uni amalga oshirish bo'yicha «yo'l xaritasi» ishlab chiqildi;

- alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar ta'limini 2025 yilgacha rivojlantirishning maqsadli ko'rsatkichlari (indikatorlari) tuzildi.

Muammo - nogironligi bor bolalarni rivojlanishning dastlabki bosqichlarida ta'lim olishga teng imkoniyatlar yaratilmaganligida. Uyda ta'lim olayotgan bolalar tengdoshlaridan ajratilgan xolda ta'lim olishi uning jamiyatga moslashishi va kelajakda faol turmush kechirishiga to'siq bo'ladi. Atrofdagilarning unga achinish va rahm shavqat ko'zi bilan qarashlari uni yakkalanib qolishiga sabab bo'lishi mumkin. Ularning aksariyatida nogironlikning yengil shakllari namoyon bo'lsada, ular maxsus ta'lim muassasalari va kollejlarda o'qishga majbur bo'lishmoqda. Maxsus ta'lim muassasalarda esa ta'lim sifati kutilgandek yuqori emas.

Jismoniy to'siqlar va o'rta ta'lim maktablarda nogironligi bor bolalar uchun oqilona qulayliklar mavjud bo'lmaganligi tufayli ular odatda uyda ta'lim olishga majbur bo'lishadi, bunday ta'lim esa oliy ta'lim muassasalari umumiy talablariga javob bermaydi. O'zbekistonda nogironligi bor bolalarning umumiy ta'lim tizimida tahsil olish uchun teng imkoniyatlarini ta'minlovchi inklyuziv ta'lim hali rivojlanishning dastlabki bosqichida.

Natijada, inklyuziv o'rta ta'limning yetarlicha rivojlanmaganligi sababli nogironligi bor bo'lgan abituriyentlarning har xil darajadagi boshlang'ich sharoitlari sababi inklyuziv oliy ta'lim haqida bir narsa deyish qiyin. Ta'limning boshlang'ich darajasida inklyuziv yondashuv yo'lga qo'yilmaganicha Oliy ta'limdagi inklyuziv ta'lim haqida gapirish qiyin. Universitetda nogironligi bor shaxslar uchun kerakli sharoit mavjud emas.⁷

Takidlash joizki, oliy o'quv yurtlaridagi nogironligi bor shaxslar uchun yaratilgan qulay sharoitlar sezilarli darajada yaxshi tomonga o'zgargani yo'q.

⁵ Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 15.10.2020 yildagi O'RQ-641-son

⁶ Oliy ta'lim muassasalariga nogironligi bo'lgan shaxslarni qo'shimcha davlat granti kvotalari asosida o'qishga qabul qilish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 02.06.2018 yildagi 417-son

⁷ Bola huquqlari. / Yuridik oliy o'quv yurtlari uchun darslik // Prof. G'.Abdumajidov tahriri ostida. -T.: TDYuI nashriyoti, 2008.

Shu bilan birga, «O‘zbekiston Respublikasida nogironlarni ijtimoiy himoya qilish to‘g‘risida”gi qonun barcha davlat muassasa va tashkilotlarini nogironligi bor bo‘lgan shaxslarning ijtimoiy infratuzilmaga, transport, aloqa vositalari va axborotdan foydalanishga teng imkoniyatlarni ta‘minlashga majbur qiladi. Ushbu talablar bajarilmagan holatlarda, qonunda ma‘muriy javobgarlik ko‘zda tutilgan.

Ko‘plab oliy ta‘lim muassasalarining bino va inshootlarida nogironligi bor shaxslar uchun zarur bo‘lgan qulay sharoitlar yo‘qligi tufayli, o‘tgan yili qo‘shimcha kvota orqali oliy o‘quv yurtiga kirgan jismoniy nogironligi bor talabalar ko‘plab to‘siqlarga duch kelishdi va bu vaziyat, ular boshqa talabalar bilan teng ravishda ta‘lim jarayonida qatnashishlariga to‘sqinlik qilmoqda. Ko‘pgina o‘quv binolarida liftlar o‘rnatilmagan yoki umuman ishlamaydi, talabalar dars jadvaliga ko‘ra ko‘pincha har xil qavatlarda darslarda qatnashishadi. Zinalar balandligi, panduslar yo‘qligi tufayli nogironlik aravachasidan foydalanuvchi talabalar uchun oliy o‘quv muassasasi binolarining asosiy kirishlaridan foydalanish imkoniyati mavjud emas.

Yuqorida keltirilgan vaziyatdan kelib chiqib oliy o‘quv yurtlari rahbariyati nogironligi bor talabalar uchun alohida guruhlar tashkil etishni taklif qiladi, masalan, yotoqxonalarining birinchi qavatlaridagi xonalarni o‘qish uchun moslashtiradi. Natijada, jismoniy nogironligi bor talabalar asosiy o‘quv binosida barcha talabalar bilan emas, balki yotoqxonada ham yashashga, ham o‘qishga majbur bo‘lishmoqda. Bundan tashqari, rahbariyat taklifiga rozi bo‘lmagan va hamma bilan birga o‘qish huquqini himoya qilgan talabalar ham bor, ularning jismoniy nogironligi biroz yengil shaklda bo‘lsada, masalan, qo‘ltiqayoqdan foydalanadigan yoki serebral paralichi bor talabalar. Ammo jismoniy nogironlikning yanada jiddiy shakliga ega bo‘lgan talabalar universitet binolari ularning ehtiyojlari uchun yaroqsizligi sababli o‘z salomatliklari xavfsizligini hisobga olgan holda rahbariyat taklifiga rozi bo‘lmaslikdan boshqa ilojlari yo‘q. Shuni ta‘kidlash kerakki, ko‘pchilik hollarda oliy o‘quv yurtlar rahbariyati liftlarni ta‘mirlashni, panduslarni o‘rnatishni rad etishmoqda yoki ortga surishmoqda.

Ko‘rinib turibdiki, oliy o‘quv yurtlari nogironligi bor talabalarga qo‘shimcha kvotalar va imtiyozlar beradi, lekin ular oliy ta‘lim muassasasiga o‘qishga qabul qilinganlaridan so‘ng, nogironlik asosida asosiy akademik binolarga to‘siqsiz kirishni ta‘minlamasdan alohida ta‘lim bermoqdalar. Bu nafaqat inklyuziv ta‘lim emas, balki talabalarni nogironlik asosida ajratishga kiradi. Oliy ta‘lim muassasalaridagi mavjud to‘siqlar turli xil nogironligi bo‘lgan talabalarni kamsitilishiga olib keladi. Barcha sa‘y-harakatlar, birinchi navbatda, nogironligi bor talabalarining ayrim guruhlari uchun maxsus sharoitlarni yaratishga emas, balki asosiy binolar va inshootlarga to‘siqsiz kirishni ta‘minlashga qaratilgan bo‘lishi zarur.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, o‘quv rejasi murakkablashsa, sensor nuqsonli talabalar boshqa talabalarga nisbatan orqada qoladilar va bu ularning o‘zlashtirish va ruhiy salomatligiga salbiy ta‘sir qiladi. Biz ijtimoiy ish vakillari esa

jamiyatdagi barcha qatlamning ijtimoiy tengligini ta'minlash va muhofaza qilishimiz kerak. Jismoniy yoki ruhiy nuqsoni bo'lishidan qat'iy nazar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Nogironligi bo'lgan shaxslar ishlari bo'yicha idoralararo kengash faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 23.12.2021 yildagi 769-son
2. Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 15.10.2020 yildagi O'RQ-641-son
3. Oliy ta'lim muassasalariga nogironligi bo'lgan shaxslarni qo'shimcha davlat granti kvotalari asosida o'qishga qabul qilish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 02.06.2018 yildagi 417-son
4. Bola huquqlari. / Yuridik oliy o'quv yurtlari uchun darslik // Prof. G'.Abdumajidov tahriri ostida. -T.: TDYuI nashriyoti, 2008.

ELEKTRON KUTUBXONA

- 1 www.oress.uz
2. www.zivonet.uz
3. www.socialwork